

DAGENS FRÅGOR

Den 15 april.

Sverige och Finland år 1918. I ett memorandum på 44 sidor har förutvarande utrikesministern i den Edénska regeringen J. Hellner redogjort för Sveriges officiella politik gentemot Finland under tiden från Finlands självständighetsförklaring i december 1917 till slutförandet av det finska frigörelseverket våren 1918. Den svenska litteraturen i detta ämne är påfallande torftig, och med undantag för Ålandsexpeditionen år 1918 finnes ingen mer ingående redogörelse. I Finland har man däremot ivrigt behandlat frågan och därvid ställt sig mycket kritisk gentemot den Edénska regeringen. I vissa finska arbeten har denna kritik utmynnat i hätska attacker mot allt, vad Sverige och svenskt heter, något som även satt spår efter sig hos den nutida finska ungdomen. Det är därför angeläget, att hela frågan tages upp till behandling å svensk sida och att det klarlägges, huru situationen i Sverige verkligen var, vad den svenska regeringen verkligen gjorde och icke gjorde samt efter vilka sakliga motiv den handlade. Atskilliga missförstånd, så skadliga för det dagliga samarbetet mellan Sverige och Finland, kunna genom en dylik upplysningsverksamhet biläggas. Ett första steg har här tagits och man får hoppas, att frågan blir ytterligare ventilerad. Det är ett svenskt intresse, att så sker.

Hellners memorandum är av betydande intresse och författaren lämnar åtskilliga upplysningar, som hittills icke varit kända. Det är ställt utom allt tvivel, att den svenska regeringen beträffande den finska frågan befann sig i en brydsam situation och att dess rörelsemöjligheter voro starkt begränsade. Särskilt Ålandsfrågan komplicerade situationen och skapade irritation. Den svenska regeringens inställning till ålandsbefolkningens krav på inkorporering med Sverige hade föga positiv prägel. Överhuvud taget låg det icke i denna regerings kynne att föra en aktiv utrikespolitik. Den var framför allt inrikespolitiskt orienterad, och den såg efter den överväldigande vänstersegern vid 1917 års val som sin huvuduppgift att lösa vissa inre sociala frågor. Ententeorienterad som den var ville den på inga villkor engagera sig för företag, som möjligen kunde leda till utrikespolitisk associering med Tyskland med ty åtföljande krigsrisk. Av Hellners memorandum synes framgå, att Tyskland på olika sätt sökte intressera Sverige för militär samverkan i Finland, förmodligen i den hemliga förhoppningen att kunna utnyttja detta samarbete för speciellt tyska syften. Att den svenska regeringen avböjde alla förslag i den riktningen, även när de mer eller mindre löst framkastades från finskt håll, är helt förklarligt. Så hårt pressat som Sverige vid denna tid var av västmakterna i handelsavtalsfrågan, hade det för övrigt sin valfrihet högst kringskuren. Intet parti i Sverige engagerade sig heller för direkt militär intervention

i Finland. Det förefaller dock, som om den svenska regeringen tillmätt de tyska demarcherna alltför stor illfundighet och arglistighet. Den tyska utrikespolitiska ledningen var som bekant tudelad och oenhetlig — vid sidan av utrikesdepartementet opererade generalstabens Sektion Politik — och det förefaller ej osannolikt, att det tyska utrikesdepartementet med von Kühlmann i spetsen handlade efter riktlinjer, som föga äventyrade Sveriges intressen. Det kan också antecknas, att det tyska utrikesdepartementet beträffande Ålandsfrågans upptagande vid fredsförhandlingarna i Brest-Litovsk visade icke ringa tillmötesgående mot Sverige.

Den finska regeringen å sin sida var med hänsyn till Ålandsfrågan föga angelägen om en större hjälpaktion från Sverige. Den befarade, att en dylik skulle åtföljas av svenska motkrav på Åland. Finland hade, när krisen blev akut, så djupt engagerat sig med Tyskland, att det ansåg sig kunna lösa frigörelsefrågan i huvudsak utan medverkan från Sverige. Denna finska likgiltighet för direkt svensk militärhjälp utgör en av problemets kärnpunkter. Sedd från den militära effektivitetens synpunkt måste frågan om vapenlicenser och vapentransitering, vilken gärna förts fram i diskussionens förgrund, spela en relativt mindre roll. Den svenska regeringens hållning i vapenfrågan avspeglade dock tänkesätten inom det då officiella Sverige och har som sådan sin stora principiella betydelse.

Vid behandlingen i den svenska regeringen av de finska framställningarna om vapenlicens och transitering blottades, såsom tydligt framgår av Hellners memorandum, den oenhetlighet och den disharmoni, som i många väsentliga punkter präglade denna koalitionsregering, även om den för samtiden utåt lyckades bevara skenet av kompakt fasthet. Medan stats- och utrikesministrarna voro benägna att ge Finland ett handtag, vägrade de socialdemokratiska ledamöterna bestämt att lämna sitt bifall därtill. För dem gingo klasshänsyn och internationella arbetarintressen före allting annat. I betraktande av socialdemokraternas opposition — som ute i landet tog sig de mest ultimativa uttryck — och av fruktan för en regeringskris ansågo sig stats- och utrikesministrarna ej böra till det yttersta hävda sin mening. Licens beviljades endast för ett mindre parti vapen, som upphandlats i landet, varjämte regeringen vidtog omfattande åtgärder för konvoj av en tysk vapenexpedition till Finland. Likaledes ställde sig tydligen regeringen i princip ej absolut avvissande till vapentransitering från Danmark, blott en direkt begäran om viss licens inlämnades. Stödd på generalstabschefens avstyrkande motsatte sig regeringen däremot utelämnande av vapen ur svenska förråd. Lägges allt till allt, kan regeringen i vapenfrågan alls icke sägas ha stått rent negativ. Å andra sidan får man icke minst av memorandum det intrycket, att regeringen i denna fråga borde haft möjlighet att följa utrikesministerns varmhjärtade stödförslag, helst som dessa vapentransporter enligt Hellners framställning i regeringen »enligt folkrättens grundsatser icke strede mot en strikt neutralitet». Framför allt bekräftar memorandum den underminering

av statsauktoriteten, som låg däri att regeringen lät vid transiteringsfrågornas avgörande skrämman sig av hotelser från vissa arbetaregrupper — upphetsade och missledda av tidningar, över vilka de socialdemokratiska statsråden åtminstone borde ha haft ett visst inflytande. Det beklämmande intrycket härav får särskild relief mot bakgrunden av Edénregeringens svårbegripliga psykologiska missgrepp att i oträngt mål erbjuda sina bona officia för en medling i inbördesstriden. Denna åtgärd utlöste stor bitterhet å finskt håll, där man väntat sig något annat. En större generositet gentemot de finska framställningarna skulle tvivelsutan ha haft goda följdverkningar. Å andra sidan sköttes av allt att döma spelet från de finska stockholmsledarnas sida ganska illa, och särskilt den finske ministern Gripenberg uppträdde på ett sätt, som ej kunde vara till båtnad för Finlands sak.

Historien om Ålandsexpeditionen och händelserna på Åland februari—mars 1918 ha i Finland givit upphov till en rikhaltig litterär flora, delvis av mycket groteskt slag. Bland annat har den s. k. Ny stadskåren begåvats med operativa uppgifter och en militär slagkraft, som i hög grad bygger på fiktioner och efterhandskonstruktioner, något som i icke ringa grad förryckt bilden av dessa händelser. Men framför allt har man i Finland sökt utmynta Ålandsexpeditionen som ett fullt och nattsvart försök från Sverige att med utnyttjande av Finlands nödställda situation tillskansa sig Åland. Hellners memorandum har till fullo klarlagt, att så icke var förhållandet. Från svenska regeringens sida förelåg icke någon avsikt att bakom Finlands rygg inkorporera ögruppen. Ingenting hade varit lättare att militärt genomföra än detta men med hänsyn till det framtida nordiska samförståndet reflekterade regeringen ej på en annekation. De kretsar i Sverige, som yrkade på ett svenskt övertagande av Åland, kunde tilläventyrs ha skäl för missnöje med regeringens förfarande, men på finskt håll har man all anledning att respektera den svenska regeringen för dess välvilliga och framsynta behandling av Finland i denna betydelsefulla angelägenhet.

Hellners memorandum kunde ge anledning till många betraktelser. Mycket vore därom att skriva och att tillägga. Dess starka begränsning i sidantal gör, att många problem blivit summariskt behandlade eller ej alls omnämnda. Man har skäl att hysa en viss förvåning över att denna självbiografiska och högst personligt hållna promemoria av en bland dem som voro inblandade i saken fått framträda i en form, som vore den sista ordet i frågan. Svenska utrikesdepartementet kunde ha haft anledning att därvidlag bevara den inaktivitet, som i allmänhet är en av dess fastaste traditioner. Säkerligen behöver materialet från Sverige kompletteras från skilda håll för att bli i allo klarläggande.

Av särskild vikt är dessutom att studera den finska frihetsrörelsen under åren 1915—17. Vad som då skedde och sades bildar i viss mån nyckeln till förståelsen av 1918 års händelser. Överhuvud taget har man här att göra med ett stort komplex av frågor, som på ett för

samtiden ofta osynligt sätt grepo in i varandra och som skapade de mest invecklade och svåröverskådliga lägen. På enstaka notiser eller de agerandes personliga erfarenheter kan man ej bygga upp ett allmängiltigt omdöme om tidens händelser. Icke minst är av vikt att bortse från sådana känslöstämningar, som uppammas i hägn av Runebergs och Topelius' diktning men som ibland föranlett ett undanskyrmmande av de politiska realiteterna.

Vi i Sverige ha anledning att se på frågan främst ur svensk synpunkt. Vi skänka allt vårt erkännande åt de finska frihetsmännen för deras nationella patos, deras djärva kraft och deras behjärtade insats för Finlands sak, och vi kunna ännu beklaga, att de icke från Sverige kunde röna ett mera oreserverat och hjärtligt stöd. Men vi vinna föga på att nu icke låtsas om Sveriges utrikespolitiska risker, så länge världskriget pågick, eller abstrahera från det olyckliga inrikespolitiska läget under dessa den sociala jäsningens år i Sverige. Man kan önska mycket i det förflutna annorlunda men man kan ej göra om det. Och det är enligt vår mening bättre att öppet klarlägga de historiska sammanhangen än att låta missförstånd och mytbildningar fortleva och förstoras. Med denna öppenhet kan man åtminstone till dels reparera det som en gång brast. Öppenhet och förståelse inbördes måste vara grundvillkoret för en nordisk samverkan, och i längden måste därför även en skrift som Johannes Hellners gagna det ärliga och förtroendefulla samarbete, som höves nordiska grannar emellan.

Herr Engberg Herr Statsrådet och chefen för Kungl. Ecklesiastik-**på egen hand.** departementet är en person, som gärna kommer med överraskningar. Dessa bottna stundom i en tämligen stor självrådighet. För ej länge sedan påtalades i riksdagen, även ifrån en del av herr statsrådets partivänner, att han farit fram en smula egenmäktigt, då han utan att söka kontakt med riksdagen inrättade teaterrådet och finansierade dess verksamhet utan något bidrag från riksdagen, tills han till sist fann det nödvändigt att äska anslag i kamrarna. Ett annat exempel på denna egenmäktighet, vilket icke blivit på samma sätt påtalat men dock kan förtjäna uppmärksamhet även utanför den närmast intresserade ämbetsmannakategorien, är det sätt på vilket en del befattningar inom läroverksstaten under senaste tiden tillsatts.

På förslag av ecklesiastikministern beviljade riksdagen 1935 ett antal nya ordinarie tjänster inom läroverken (cirka 250) för att i görigaste mån avhjälpa det s. k. extralärare-eländet. Något över 100 av dessa tjänster ha nu på våren försetts med ordinarie innehavare, men i ett anmärkningsvärt stort antal fall har det därvid visat sig, då den officiella utnämningen kommit, att Kungl. Maj:t frångått skolöverstyrelsens förslag. Då man närmare granskar denna utnämningspolitik, förefaller det, som om inom ecklesiastikdepartementet en spärr för transportsökande införts på så sätt att endast sökande,

som innehaft sin nuvarande ordinarie tjänst i minst 10 år, fått vid sidan av de obefordrade komma i fråga till dessa nyinrättade tjänster. Enligt gammal kutym inom läroverksstaten har den period, inom vilken transport från ordinarie tjänst till annan likvärdig ej varit tillåten, utgjort endast 3 år, och med denna praxis för ögonen har uppenbarligen skolöverstyrelsen också upprättat sina förslag. Även de sökande ha givetvis inrättat sig efter denna 3-års-regel och alltså anfört besvär eller avstått från klagomåls ingivande med utgångspunkt bl. a. från denna norm, men Kungl. Maj:t i ecklesiastikdepartementet har som sagt följt andra, strängare principer. Det lämpliga och berättigade i detta införande av en 10-års-spärr kan i och för sig diskuteras; skäl kunna anföras både för och emot. I detta sammanhang finnes dock ingen anledning att upptaga denna fråga till närmare granskning, ty den är en intern angelägenhet inom läroverksstaten. Men det som måste intressera en vidare allmänhet och som bör påtalas, det är, att denna princip i all stillhet uppställts inom Kungl. Ecklesiastikdepartementet utan att vederbörande förslagsgivande myndigheter — rektorsämbeten och skolöverstyrelsen — känt till densamma och därefter kunnat rätta sina tjänsteförslag. Ej heller ha de personer som närmast och mest personligt beröras av tjänstetillsättningarna haft reda på det ändrade förfarandet förrän de i tidningarna fått se utnämningarna, vilka i många fall erbjudit de största överraskningar och helt stritt mot alla gjorda förslag och beräkningar. Myndigheterna ha alltså under ämbetsmannans ansvar upprättat förslag till tjänster efter *en* princip, och sedan har Kungl. Maj:t gjort om det hela efter en *annan* — man frestas nästan säga hemlig. Regeringsformens stadganden om befordran efter skicklighet och förtjänst och den annars allmänt iakttagna regeln att tillsättande av tjänster skall ske efter på förhand offentligt fastslagna regler har härigenom på ett uppseendeväckande sätt skjutits åt sidan och ersatts med en splitter ny befordringsgrund, som såvitt tillgängliga handlingar ge vid handen icke föranletts av något av den anslagsbeviljande myndigheten uppställt villkor, och som, vad värre är, icke har varit känd vare sig för de sökande eller de ansvariga underordnade myndigheterna.

Om på detta sätt ett befordringssystem, som icke utgår från på förhand fastslagna normer och som icke tager hänsyn till de närmast sakkunnigas uppfattning om de sökande, vinner tillämpning, kan det lätt hända, dels att tvivel på vederbörande statsråds oväld får insteg, dels att omständigheter, som endast vederbörande chefsmyndigheter kunna känna till och vilkas vikt blott de kunna väga, ej bliva beaktade vid tjänstetillsättningar. Att ett sådant sakernas tillstånd blir till föga båtnad för en sund och statsnyttig rekrytering av ämbetsmannakåren, ligger i öppen dag.

Locarnokrisens utveckling. Efter den tyska inmarschen i Rhenlandet den 7 mars stod Europa närmare ett stort krig, än man i förstone hade klart för sig. Franska regeringskretsar lära allvar-

ligt hava sysselsatt sig med tanken på ett preventivkrig, och Sarrauts första radiotal med dess absolut omedgörliga ståndpunkt skulle mycket väl kunnat vara ett drag i en dylik spelöppning. Emellertid visade sig Londonopinionen rätt tyskvänlig, och Paris fick bekväma sig till reträtt. Förhandlingar mellan de fyra kvarstående Locarnomakterna inleddes, först i Paris och sedan i den lugnare Londonatmosfären, dit även N. F:s råd överflyttades.

Under dessa överläggningar var stämningen tidtals upprörd. Stödd på en uppretad fransk opinion krävde Flandin energiskt Tysklands bestraffande, helst sanktionsapparatus startande, och vägrade kategoriskt att förhandla med Berlin som en likställd part. I England åter framträdde en stark obenägenhet att ånyo gå den franska diplomatins ärenden, detta i ett klart medvetande om att det i det kritiska läget ej gällde att tolka och exekvera traktater av synnerligen dubiös rättfärdighet utan att genom förhandlingar söka uppnå en lösning, som kunde bana väg för en allmän europeisk avspänning. Dessa stämningar hävdades med styrka inom kabinettet, pressen och parlamentets samtliga partier samt i City. Med förvånande kraft gjorde de sig gällande i tidningarnas insändaravdelningar, där röster ur de mest skilda läger reagerade mot efterkrigsårens beroende av den franska hegemonipolitiken och ivrigt varnade för alla förpliktelser, vilka kunde dragas in England i ett krig på grund av Frankrikes öst- och centraleuropeiska allianser. Stundom förordades till och med ett tyskt-engelskt förbund som den säkraste vägen till Europas fredande. Dessa opinionsyttringar framlockade i Parispressen variationer på temat »det perfida Albion», och stämningen vid västmakternas överläggningar blev ytterst spänd. Flandin måste fortsätta den franska reträtten: sanktionsplanerna skrinlades, och Tyskland inbjöds till Londonkonferenserna. Emellertid arbetade i England en energisk minoritet till Frankrikes förmån. Främst märktes Sir Austen Chamberlain, vars franskvänlighet — han har vid ett tillfälle förklarat sig »älska Frankrike, som man älskar en kvinna» — visat sig tåla alla påfrestningar genom åren. Hans ståndpunktstagande är viktigt, då den engelska allmänhetens förkärlek för solida karaktärer och dess instinktiva misstro mot mer briljanta intellekt låter honom spela rollen av »Grand Old Man», om ock i duodesformat. Vidare synes han utöva stort inflytande på sin förre privatsekreterare Anthony Eden. Denne hade i sitt första tal, omedelbart efter 7 mars, visat Hitler en viss välvilja, men redan i Paris började han sväva på målet. Under de Chamberlain—Churchillska kretsarnas påtryckning, Litvinovs hets och Flandins hotelser, att Quai d'Orsay skulle lämna N. F. och helt återgå till den gamla allianspolitiken, om ej dess krav vunne beaktande, drevs Eden slutligen till en kompromiss, som mer tillgodosåg Frankrikes kränkta prestige än önsningarna om en europeisk uppgörelse.

Den i flygmaskin anlande von Ribbentrop fick visserligen motivera Tysklands åtgärder, men därefter fastslog folkförbundsrådet, utan hänsyn till hans förklaringar, liksom 1935 vid värnplikens återin-

förande, att Tyskland kränkt fördragen. Detta beslut, som i och för sig ej ägde någon som helst praktisk betydelse, klandrades på flere håll i den engelska pressen, som insåg, att det måste lägga stenar i vägen för en uppgörelse, då det irriterade den tyska opinionen.

Vidare antogo Locarnomakterna en detaljerad plan för en uppgörelse, där enligt den annars föga tyskvänlige Garvin vissa punkter visade lika »hopeless misunderstanding of German psychology and of the moral bases of peace in the world» som Versaillesfördraget självt. De fyra makterna erkände Locarnogarantierna såsom alltjämt bindande och överenskommo om omedelbara stabsöverläggningar om det sätt, varpå de skulle infrias i händelse av ett oprovocerat angrepp. Tyskland uppmanades att hänskjuta sina invändningar mot den fransk-ryska alliansen till den permanenta Haagdomstolen och att underlåta alla befästningsåtgärder i den f. d. demilitariserade zonen. En engelsk-italiensk truppstyrka skulle förläggas i området mellan Tysklands västgräns och en linje 20 km. öster därom. Om Tyskland antog dessa förslag, skulle underhandlingar öppnas om vissa av Hitlers punkter och om en revision av Rhenlandets ställning. Senare skulle en internationell konferens anordnas rörande såväl den kollektiva säkerhetens organisation som avrustningen och de ekonomiska frågorna. Men vidare skulle folkförbundsrådet uppmanas att genom resolutioner ytterligare taga ställning mot det tyska fördragsbrottet. Om Locarnomakternas aktion strandade, skulle England och Italien stödja Frankrike och Belgien i de mått och steg, om vilka man då skulle komma överens, skydda dem mot oprovocerade angrepp och i detta sammanhang fortsätta kontakten mellan staberna.

De förslag, som här framlagts för den första underhandlingsperioden, kunde förutses vara alldeles oantagliga för Tyskland. Men de avvisades även av de exneutrala såsom ägnade att alltför djupt engagera folkförbundet i tvisten, och de förkastades av en övervägande opinion i England såsom skadliga för samförståndssträvandena. Särskilt gällde detta den föreslagna internationella styrkan i Rhenlandet, vars italienska komponent var direkt ägnad att utmana löjet. Paralleller med Hoare-Lavalplanen drogos öppet, och på sina håll siades om en regeringskris. Kabinettet föll undan. Eden förklarade, att planen ingalunda vore ett ultimatum utan blott innehölle förslag, som Tyskland kunde besvara. Då Flandin samtidigt hävdade, att den utgjorde ett helt, där ingen del kunde förkastas, hade den engelsk-franska enigheten brustit lika snart som den uppnåtts, praktiskt taget i samma stund han flög tillbaka över Kanalen.

I den tyska pressen väckte Londonplanen en storm av förbittring. Det officiella svaret uppskötts över valet den 29 mars. Sedan detta ägt rum och givit en ännu mer förkrossande majoritet för Hitler (98 %) än någon vågat vänta, återvände Ribbentrop till London med ett utförligt memorandum.

Detta, som var avfattat i en försonlig ton och skickligt beräknat på att ytterligare skilja England från Frankrike, avvisade de framlagda förslagen till arrangemang under övergångsperioden. I gen-

gäld föreslogs, att bägge parterna skulle lova att ej förstärka sina gränstrupper under de fyra månader, som beräknades för förhandlingar, och att detta skulle kontrolleras av en neutral tremannakommision. Det sistnämnda var verkligen ett medgivande från tysk sida, avsett att utgöra den »gest», som England begärt för att avväpna den franska misstron. För övrigt innehöll det tyska svaret en serie förslag för framtiden, delvis av något utopisk karaktär. Det har i London mottagits rätt välvilligt, ehuru man beklagat, att Berlin ej velat göra gesten för Frankrikes lugnande något mer eftertrycklig, och önskat ytterligare precisering på en del punkter. I Paris framkallade det tyska aktstycket endast nya harmsna utbrott.

Hitler tycks vid svarets avfattande hava hoppats kunna uppnå de beramade generalstabsöverläggningarnas inställande. Detta har emellertid ej lyckats, ehuru i pressen och parlamentet flere stämmor, främst Lloyd Georges, hävdade, att England genom dylika överläggningar riskerade att liksom 1914 mot sin vilja indragas i ett krig. I konservativa kretsar vill man däremot genom militära konferenser lugna Frankrike och Belgien, även om man är klart medveten om den absoluta nödvändigheten att lossa Versaillestraktatens sista fjättrar och därför livligt ogillar förslagen om en ny neutral zon på tyskt område och Haagdomstolens hörande, vilket sistnämnda endast kunde bli en rent formell procedur utan hänsyn till de verkliga politiska sammanhangen. Överallt i England motsätter man sig nya förpliktelser i Östeuropa. Där vill man hava alldeles fria händer att pröva eventuella förvecklingar.

Hur krisen ytterligare kommer att utvecklas, är ännu omöjligt att avgöra. På franskt håll har man nu framlagt detaljerade motförslag till Hitlers memorandum. I dessa hava den odelbara freden, de stora pakterna om ömsesidigt bistånd och andra franska käpphästar ånyo framförts i frihet för att försvåra en avveckling av Versaillesfredens mest skriande territoriella orättvisor.

Tertius gaudens i hela denna kris har Italien varit. Kort före Hitlers aktion hade Eden gjort ett nytt försök att äntligen genomdriva oljesanktioner. Det saboterades omedelbart av Flandin genom en allmänt hållen fredsvädjan, som godtogs av bägge parterna, av Italien just den 7 mars. Den tyska framstöten trängde omedelbart det afrikanska frågekomplexet i bakgrunden och gjorde Frankrike än mer beroende av den latinska systemens vänskap och än mer obenäget att beivra dess traktatbrott. Att Mussolini accepterat den sista fredsvädjan, har därför blivit utan varje betydelse. Den italienska krigsmakten, förut endast smyckad av lagrarna från Novara, Custoza, Lizza, Adua och Caporetto, har å sistone ej blott manligen nedlagt den ena ambulansen efter den andra utan även vunnit sina första framgångar sedan antiken över en beväpnad fiende. Senapsgas och civilisation spridas vida över hittills oupplysta nejder. En så frejdig kämpe för rättfärdighet, fördragstrohet och humanitet kan Frankrike ej undvara i sin S:t Göranskamp mot barbarerna i Rhenlandet, och Flandin, den väldige vårdaren av de nämnda höga idealen, har för

sina valmän i departementet Yonne tillkännagivit, att det nu verkligen är på tiden att upphäva sanktionerna mot Italien. De små nationerna kunna alltså vänta en ny demonstration av vad begreppet kollektiv säkerhet innebär i fråga om ökad trygghet mot utvecklingslystna stormakter av den rätta kulören.

11 april 1936.

Den auktoritära regimen i Lettland. Genom Ulmanis' kupp natten mellan den 15 och 16 maj 1934 störtades den sista parlamentariska regimen i Östeuropa. En epok, som inlemts genom de stora omvälvningarna och nydaningarna 1918—1919, hade gått till ända. Parlamentarismen, en gång det essentiellaste i den nyvunna friheten, hade blivit en pesthärd, vars utrotande nu framställdes som varje ansvars-kännande medborgares uppgift. Över den gångna epoken skrev man eftermälen efter mönster av de mustiga invektiv, vilka Pilsudski redan 1926 givit det polska parlamentet som avskedssalut. Och icke utan fog.

Den östeuropeiska parlamentarismen har en föga ärorik, men ur viss synpunkt mycket intressant historia. Man kan med stor rätt hävda, att den endast var ett förverkligande av de politiska ideal, som hägrat för tsarrysk radikal borgerlighet, till vilken de ryska minoritetsfolkens ledare i stor utsträckning hörde före 1918. Omvälvningarna 1918—1919 medförde som första resultat, att man fick ett bolsjevikiskt och ett icke bolsjevikiskt Ryssland. Ur detta senare ha först så småningom skilda folkindividualiteter börjat framträda, polacker, ester, letter och litauer. Den s. k. randstatpolitiken, försöken att utrikespolitiskt ena de ryska successionsstaterna, vilken dominerade större delen av 1920-talet, byggde på det förhållandet, att randstatsfolken ursprungligen medvetet eller omedvetet snarare kände sig tillhöra en icke bolsjevikisk del av Ryssland än vara medborgare i fria nationalstater. Man bör ej låta förvilla sig av att den östeuropeiska parlamentarismen uppträdde på fyra olika skådebanor: ytterst var det samma skådespelare, som överallt gav samma roll — tsarrysk radikal borgerlighet framförd i frihet.

Det var ofrånkomligt, att randstatsfolkens vidare utveckling hän mot verkliga folkindividualiteter också skulle få uttryck i nya politiska ideal, i all synnerhet som parlamentarismen lett till ett fullständigt olidligt tillstånd, där partistrider och korrupsion allvarligt hotade statens bestånd. Polen under Pilsudskis ledning slog först in på nya vägar, omedelbart följt av Litauen, som, trots bitter strid om Vilnaområdet, har den resonans för polska signaler, som en femhundraårig gemensam historia måste konstituera. Karakteristiskt nog höll sig parlamentarismen i Estland och Lettland kvar i sadeln, så länge inga nya ideal kunde hämtas från den tyska kulturvärlden.

Numera har diktaturen eller, som man helst uttrycker sig, den auktoritära regimen överallt fått samma uppdrag, som en gång tillkom parlamentarismen och som denna snöpligen misslyckades med — att finna den lämpliga livsformen för de unga folken. En ny etapp

har uppnåtts i dessas utveckling till folkindividualiteter, en etapp, som huvudsakligen innebär, att den andra sidan av det gamla dubbelsidiga kulturinflytandet på dessa folk trängt i förgrunden, men en etapp, som sannolikt ej blir den sista.

Den auktoritära regimen har till huvuduppgift dels att råda bot på den parlamentariska vanstyrelsen, dels att lösa det minoritetsproblem, varunder alla de östeuropeiska staterna lida, d. v. s. att skapa den nationella enhetsstat, som är det hägrande målet. Dessa uppgifter skyntade tydligt i det program, som Ulmanis ställde för sin den 16 mars 1934 tillkomna sjunde parlamentariska ministär. Försöket att genomföra en författningsreform på legal väg misslyckades — främst till följd av socialdemokraternas frenetiska motstånd — och framför en osäker valstrid föredrog Ulmanis en kupp. Undantagstillstånd proklamerades natten till den 16 maj, och praktiskt taget hela det socialdemokratiska partiet i saiman insattes tillsvidare i fängelse. Som förevändning till kuppen tjänade jämte saimans allmänna oduglighet de lettiska nationalsocialisternas föregivna planer på att göra revolt och mörda regeringen, och därjämte påstod man sig hava upptäckt stora illegala vapenlager hos socialdemokraterna, framför allt hos deras ledare saimapresidenten Paul Kalnins. Samtliga nationalsocialistiska och socialdemokratiska tidningar indrogos, och några av de ledande socialdemokraterna ställdes inför rätta för vapeninnehavet. Om detta verkligen var illegalt eller hade tillkommit i lagliga former under en 1927 sittande socialdemokratisk ministär, lyckades man knappast definitivt klarlägga. Paul Kalnins frikändes på grund av brist på bevis, men hans son Bruno, som var ledare för de s. k. legionärerna, en arbetarsportsammanslutning av halvmilitär karaktär, dömdes till tre års tukthus.

Denna process fick förövrigt utrikespolitiska följder, i det den torde utgöra den yttersta orsaken till att excellensen Sänders flera gånger i utsikt ställda besök i de östbaltiska staterna aldrig blivit av. Svensk utrikespolitik följer som bekant just nu höga rättsideal och beblandar sig inte gärna med stater, som enligt Ivan Paulis vittnesbörd utträtt ur rättsstaternas krets. I vad mån denna trofasthet mot betryckta partivänner överensstämmer med det svenska rikets livsintressen, må i detta sammanhang lämnas därhän.

Det är möjligt, att Ulmanis' påståenden om nationalsocialisternas och socialdemokraternas revoltplaner ej äro odiskutabla. Vad socialdemokraterna vidkommer, var det dock påfallande, att en mängd flyktingar från Wien upptagits bland dem: om detta skett av barmhärtighet eller för att ha tillgång till tränade barrikadkämpar, är oviss. Fullt fog för sin antiparlamentariska kupp hade likväl Ulmanis genom den oduglighet, som kännetecknat saiman, där 27 partier gjort sitt bästa för att hindra att något bleve utträttat. Under 15 år hade suttit icke mindre än 18 ministärer, vilka samtliga drivit en »Parlamentwirtschaft», som vållade, att parlamentarismen nu föll som en övermogen frukt. Någon motsvarighet till frihetskämparnas principiellt antiparlamentariska parti i Estland hade likväl icke uppkom-

mit i Lettland. De nationalsocialistiska partier, som där funnos, voro tämligen svaga och synas, trots Ulmanis' påståenden om revoltplaner, huvudsakligen hava sysslat med att översätta arierparagrafen till lettiska. Det var emellertid av den mycket utbredda antiparlamentariska stämningen, som Ulmanis' parti, agrarpartiet, förstod att draga fördel, och det var detta parti i förening med de bönderna närstående skyddskårstrupperna, som gjorde statskuppen. Armén var vid dennas genomförande passiv men gav genom Balodis, som blev krigsminister i Ulmanis' ombildade ministär, den nya regimen sitt stöd.

Ulmanis' första åtgärder blevo en grundlig uppgörelse med det gamla systemet. Alla socialdemokratiska och nationalsocialistiska organisationer upplöstes. Folkets hus i Riga överlämnades till skyddskåren och självstyrelsen i de flesta större städer avskaffades, åtminstone tills vidare. Regeringskommisssarier tillsattes för att råda bot för den korrupcion, som ingått allians med denna självstyrelse. En upprepning inom den centrala förvaltningen, där parlamentets »Wirtschaft» lämnat tydliga spår, företogs. Det missnöje, som den ekonomiska krisen vållat, sökte Ulmanis lindra genom att temporärt förbjuda alla exekutivauktioner på bondgårdar och genom att rikta en kraftig vädjan till arbetsgivarna att undvika lönenedsättningar.

Särskilt arbetarna har den nya regimen vinnlagt sig om att vinna. Den har härvid allt tydligare tagit i sin tjänst en ideologi, som är en direkt översättning av den tyska nationalsocialismens läror. Den tyskbaltiska kvickheten »Mussolini macht die Aufnahme, Hitler vergrößert sie und Ulmanis kopiert» innehåller mycken sanning. Det är kanske ännu för tidigt att avgöra, om man genom att anordna »arbetets dag», genom att upptäcka »kroppslöshetens värde», genom »nationella arbetarfester» vunnit sitt syfte. En direkt försämring i ekonomiskt avseende torde emellertid arbetarnas ställning icke hava undergått under den auktoritära regimen, och arbetslösheten har avsevärt minskat genom de bättre tiderna. En annan fråga är, om Ulmanis lyckats utplåna den mycket utbredda underjordiska kommunistiska propaganda, som fanns redan under den parlamentariska regimen. Vissa tecken tyda på att här ännu finns åtskilligt att uträtta.

Diktaturen har varit stadd i en ständig utveckling, varvid man troget följt de tyska mönstren. Kring Ulmanis' person har utbildats en ledareideologi, som direkt kopierar tysk Hitlerdyrkan. Ungdomen skall uppfostras enligt nya principer, där disciplinen intar första rummet och vördnaden för auktoriteten och känslan för traditionen äro hörnstenar. Den nationella ideologien har skärpts och tillspetsats på ett med förhållandena i det Tredje riket fullt parallellt sätt. Det må vara tillräckligt att nämna, att ett institut upprättats för den lettiska historiens utforskande i »*nationell* och vetenskaplig anda».

De organisatoriska åtgärderna för skapandet av en ny samhällsordning ha liksom i alla de östeuropeiska diktaturerna låtit vänta på sig. Tydligt har det varit lättare att slå sönder det gamla än bygga

upp något nytt. Ulmanis har emellertid vid åtskilliga tillfällen förkunnat, att en ny författning är under vardande. Åtgärder ha även vidtagits, som låta det eftersträfvade målets konturer skymta. Ulmanis har fixerat det med orden: »ett lettiskt Lettland». Minoritetsproblemet, som den parlamentariska regimen lämnade väsentligen olöst, skall alltså till varje pris få en lösning, som i praktiken avskaffar det. Detta sker genom det lettiska samhällets omorganisation på korporativ grund. Minoriteternas kulturella och ekonomiska sammanslutningar upplösas och minoritetsfolken måste försvinna i de lettiska korporationerna, såvida de ej vilja ställa sig utanför samhället.

Särskilt hårt har tysksbalternas sedan gammalt rikt utvecklade organisationsväsende träffats av de vidtagna åtgärderna, vilka i flera fall — såsom beslagtalandet av de gamla gillena i Riga — fått skenet att vara uteslutande riktade mot denna minoritet. Utrikespolitiska komplikationer med Tyskland ha också uppstått, och Neurath har nyligen uttryckligen förklarat, att den lettiska politiken utgör ett hinder för det goda samförståndet.

De olika råd och kamrar, som nu inrättas för handel och industri, för jordbruk och hantverk och för kulturella uppgifter, äro väl avsedda att ingå i ett alla samhällsgrenar omfattande system, som måhända får sin överbyggnad i en korporativt sammansatt representation. Det torde emellertid dröja, innan denna samhällsorganisation är fullt genomförd. Mycket beror på utvecklingen i Tyskland, som här som på så många andra områden står som mönster för det nya Lettland.

Man kan i de auktoritära regimernas utformning i de ryska successionsstaterna urskilja en starkare individuell prägel, än vad fallet var med de parlamentariska styrelserna. Det är en rätt väsentlig skillnad mellan t. ex. den estniska diktaturen och den polska, och trots alla påfallande likheter är den auktoritära regimen även något annat i Estland än i Lettland. Hur mycket man än ur svensk synpunkt må beklaga de oförnekliga övergreppen under denna styrelseform, bör man dock icke förbise, att den måhända är den väg, som de östeuropeiska folken måste gå för att finna sig själva.

Ungerns dilemma. Harold Nicolson berättar i sin bok »Anno 1919» att han hyste »mindre objektiva» känslor mot ungrarna. Ja, han preciserar sitt omdöme därhän, att de alltid fyllt honom »med häftig avsky». Huruvida han med hänsyn härtill var särskilt lämpad att utföra uppdraget att upprita de nya gränserna mellan Tjeckoslovakien och Ungern kan med skäl betvivlas. Att Trianonfreden blev så grymt hård för de patriotiska ungrarna berodde dock föga på Nicolson utan främst på, som han uttrycker det, »fem likgiltiga herrar utan ansvars känsla». Vid sin styckning av Ungern överlämnade de två tredjedelar av landets territorium till grannländerna Rumänien, Tjeckoslovakien och Jugoslavien, som därmed fingo överhögheten över mer än tre miljoner magyarer. Förlusten av oerhörda naturtill-

gångar — skog, järn, kol, olja — förmörkade dessutom Ungerns ekonomiska framtid.

Det var en fred, som Ungern förklarade sig aldrig kunna tolerera; dess hat mot den har sannnerligen ej minskats, då chauvinistiska rumäner och tjeckoslovakier förstört en del monument över ungerska personligheter. De tre grannstaterna, som hemfört ett gott byte, funno också Ungerns bitterhet så pass oroväckande, att de 1920 bildade det sedan så mycket omtalade tremaktsförbundet Lilla ententen. Ehuru det spända förhållandet något mildrades, när Lilla ententen 1924 förklarade sig vilja garantera Ungerns oberoende, sökte ungrarna ivrigt efter bundsförvanter. Ekonomiskt fick det vid flera kritiska tillfällen hjälp av Frankrike och Nationernas förbund. Greve Bethlen trodde sig också hos Quai d'Orsay kunna vinna en viss sympati för Ungerns krav. Den ungerska falskmyntareaffären 1926, Stavisky-skandalen och kungamordet i Marseille voro dock händelser som — hur väsensskilda de än kunde synas — hade det gemensamt att de ställde Ungern i en olycklig dager inför fransk opinion. Därtill kom, att Lilla ententen var en maktfaktor, vars vänskap det låg Frankrike varmt om hjärtat att till fullo bevara. Det är därför förstäeligt, att fransk utrikespolitik fullföljde helt andra mål än att riva upp Trianonfreden. Lösningen av svårigheterna såg man på franskt och även tjeckiskt håll i en tullfederation mellan Donaustaterna, byggd på ömsesidig preferens. Till följd av Italiens och Tysklands motstånd på fyrmaktskonferensen 1932 rann tillsvidare den s. k. Tardieuplanen ut i sanden. Det ungerska närmandet till Frankrike ledde sålunda icke till önskat resultat, och då trots lord Rothermeres energiska kampanj i Daily Mail för Ungerns sak även Foreign Office visade sig ytterst kyligt, föreföll Ungern att stå ganska isolerat.

Österrike och Italien, med vilka Ungern slutit handelsavtal, visade sig dock villiga till samarbete med den hårt prövade ungerska nationen. Ett samgående med Ungern syntes också Mussolini allt önskvärdare, ju mer hans inringningspolitik mot Jugoslavien aktiviserades. Romprotokollet i mars 1934 skapade så brobyggnaden Rom—Wien—Budapest. Därvid förbundo sig Österrike, Ungern och Italien att uppträda gemensamt i frågor rörande Donauområdet, varjämte en del ekonomiavtal ingingos. Detta protokoll, ibland även kallat Donauprotokollet, gjorde det för alla uppenbart, att Italien var berett att förhindra Österrikes Anschluss till Tyskland. Men vad betydde det för Ungerns del, blott protokollet vore en fasad, och bakom denna dolde sig föga mer än för Ungerns veteexport förmånliga avtal. Mussolini framhöll visserligen flera gånger, att han ansåg en revision av Trianonfreden önskvärd, men dessa deklARATIONER tedde sig till sitt värde ganska platoniska, när han under loppet av år 1934 alltmer syntes böjd för att sluta upp på Frankrikes sida.

Österrikes och Ungerns beslut i Genève att ej biträda beslutet om sanktioner mot Italien ådagalade tydligt, att Ungern alltjämt räknade på Italiens vänskap. Så länge Italien spände alla sina krafter för att segerrikt och snabbt kunna avsluta kriget mot Negus, föreföll

det ej troligt att Mussolini skulle ha tid att syssla med Donaufrågorna. I pressen hävdades också, att Italiens inflytande i Central-europa sjönk dag för dag. Överraskande kommo därför de nu i mars i Rom undertecknade tilläggen till Romprotokollet av 1934, innebärande, säges det, ett »fördjupande» av det politiska, ekonomiska och kulturella samarbetet mellan de tre staterna. Uttryckligen omtalas, att dessa nu bilda en enhet, för vars behov det skapas ett ständigt organ — främst de tre utrikesministrarna — att fungera, så fort någon av signatärstaterna ämnar förhandla med en utomstående makt i spörsmål rörande Donaubäckenet. Handelspolitiskt står det dock en stat fritt att ensamt sluta fördrag, så vitt detta ej strider mot Romprotokollets anda — det nyligen ingångna handelsavtalet Österrike-Tjeckoslovakien är ett dylikt »giltigt» avtal.

Ehuru Romfördraget ej omfattar några militära klausuler utgöra hädanefter de tre staterna Italien, Österrike och Ungern ett block av samma art som Lilla ententen. Fördragets konsekvenser för Ungerns del äro därmed dock ingalunda klarlagda. Ger det några ökade förhoppningar åt de ungerska revisionskraven? Och riktar sig avtalet mot Lilla ententen eller mot Tyskland? Pressopinionen t. ex. i Frankrike och Tjeckoslovakien synes ganska förvirrad, men på flera håll — bl. a. i »Le Temps» och i de med Hodza allierade tjeckiska tidningarna — ger man uttryck för den uppfattningen, att ingenting hindrar ett samarbete mellan Lilla ententen och det nya trestatsförbundet. Österrikes handelsavtal med Tjeckoslovakien pekar i varje fall på ett närmande mellan dessa två stater. Om Ungerns intressen låta sig förenas med Tjeckoslovariens är däremot ytterst problematiskt. På det tjeckiska militärfördraget med Sovjet, som tillåter de ryska flygstridskrafterna att bruka tjeckiska aerodromer, ser Ungern utan tvivel med största obehag. Tjeckoslovakien är emellertid den makt inom Lilla ententen, som visat sig minst oförstående inför Ungerns revisionskrav; ett samförstånd är därför ej alldeles ogörligt... Frankrike kunde måhända också vinnas för en modest revision av Trianonfreden. Men högst osannolikt torde Jugoslavien och Rumänien vara villiga härtill. Synnerligen ovisst är också graden av de påfrestningar, som Lilla ententen i detta hänseende kan tåla utan att dess sammanhållning äventyras. Ungerns eventuella anknytning till en politik av samförstånd med denna maktgrupp låter knappast heller förena sig med von Gömbös' tyskorienterade politik. Alltsedan han i juni 1933 till Europas tämligen oförställda förvåning besökte Hitler, har man ju med spänning frågat sig, om ej konstellationen Rom—Wien—Budapest till slut skulle ersättas av triangeln Budapest—Berlin—Warschau.

Det ser ut som om Italien i dragkampen mellan Tyskland och Italien tillsvidare avgått med segern. Gömbös skall, har det nämligen sagts, ha kommit till den övertygelsen att det låge i Ungerns intresse att förhindra Anschluss. På det ekonomiska området kan dock knappast någon av Romprotokollets makter undvara Tyskland. I varje fall ha både Ungern och Österrike kommit i ett allt starkare handels-

politiskt beroende av Tyskland. Många mena, att Tysklands politiska inflytande därmed i längden också måste växa. Handelsförbindelserna mellan Österrike och Ungern ha även lidit svårt avbräck genom den vacklande ungerska valutapolitiken och den österrikiska veteaccisen. Till Italien har Österrike visserligen sålt mycket men har svårt att få betalt. Romblockets homogenitet kan måhända ytligt förefalla ganska gedigen, men påtagliga motsättningar rymmas här liksom hos Lilla ententen.

Men Ungerns utrikespolitik blir i sista hand beroende av de inre förhållandena. Gömbös' ställning blev genom valen 1934 utomordentligt stark: han kan i deputeradekammaren räkna med en majoritet på nära 100 röster. Hans politiska åskådning har betecknats som »progressiv konservativ». Genom vissa socialpolitiska reformer har han också sökt visa, »att ögonblicket är inne, då borgerskapet måtte räcka det socialdemokratiska proletariatet handen». Mer än hälften av Ungerns befolkning utgöres av lantproletariat, levande under mycket tryckta förhållanden. Ministerpresidenten har också sagt sig vilja reformera de stora fideikommissen. Huruvida han har makt att genomdriva några radikalare åtgärder återstår att se. Så länge analfabeterna äro uteslutna från rösträtt — och valsättet på landsbygden är öppet — lär Gömbös ej behöva frukta någon stark socialistisk eller kommunistisk opposition. Faran för en slags fascistisk regim under Gömbös har då för Ungern syntts mera överhängande. Att hans parti fått ett starkt grepp om statsapparaten är i varje fall klart. Men därest greve Bethlen fortfar med sin kamp mot Gömbös, får denne dock svårt att bli diktator — om han nu eftersträvar att bli det. Mot storagrärer, storbankirer och legitimister har han också att kämpa. Besegras den begåvade ungerske ministerpresidenten av anhängarna till en habsburgsk restauration, inställer sig på allvar frågan, om Donauområdets problem kunna lösas på fredlig väg. Hur Ungern skall få sina efterlängtade revisionskrav genomförda vet nog ingen. Men näppeligen godtager det kung Carols ord till en engelsk tidning, att kravet på en omprövning av Trianonfreden endast hör till det förflutna, som ej existerar varken för dagens eller framtidens politiker!

»**Vinterhjälpen**» Alltsedan vintern 1933/34 har den nationalsocialistiska regimen i Tyskland iscensatt de stora filantropiska fälttåg, som blivit bekanta under namn av »vinterhjälpen». Själv har Hitler, när han den 10 oktober i fjol öppnade 1935/36 års vinterhjälpskampanj kallat denna sociala hjälpverksamhet för ett det tyska folkets krig. Formuleringen, som alltid av suggestiv makt hos denne agitationens mästare, torde vara dubbeltydig. Dels har han ännu en gång velat inskräpa Tysklands fredsvilja och obenägenhet mot att indragas i militära konflikter. Dels har han velat ge kriget en specifik inrikespolitisk mening, ej som en kulturförstörande våldsgärning utan som ett folks uppbyggande kamp för inbördes hjälp och solidaritet. För utomstående är det givetvis svårt att bilda sig en säker uppfattning om vad som är sken och vad som är verklighet i

detta »krig», vad som är propaganda och vad som är nödvändig hjälp. Av intresse är emellertid den nu föreliggande redogörelsen i officiella siffror av 1934/35 års »Winterhilfe» med de nästan astronomiska tal, som denna statliga välgörenhet rör sig med.

Det förbättrade konjunkturläget bidrog till att underlätta verksamheten 1934/35. Under det att 1933/34 ungefär 16,600,000 människor åtnjöt hjälpbidrag, har denna siffra för 1934/35 sjunkit till ungefär 13,800,000. Dessa understödstagare fördelade sig på följ. kategorier:

1. Arbetslösa	c:a 1,320,000
2. Understöd av fattigvården	» 630,000
3. Små räntetagare	» 870,000
4. Tillfälliga arbetare	» 70,000
5. Övriga understödstagare (av vilka en del erhållit arbete men endast innehaft detta kortare tid)	» 1,430,000
6. Ovannämndas familjemedlemmar	» 9,530,000

1933/34 års kampanj pågick i 6 månader och inbringade c:a 358 milj. Riksmark, under det att resultatet 1934/35 uppgick till c:a 367 milj. Rm., ehuru verksamheten blott behövde bedrivas under 5 månader.

Medan tidigare insamlingar ständigt beräknat omkostnaderna till 8—10 % av den insamlade bruttosumman, uppgingo 1934/35 års förvaltningskostnader blott till 0,93 %. Vinterhjälpsarmén bestod av 1,300,000 man, av vilka dock endast c:a 5,000 erhöilo fast lön eller arvode.

Bidragen gavs såväl in natura som i kontanta pengar. Naturinsamlingen uppgick till ett värde av 110 milj Rm. och penningbidragen till 213 milj Rm. Bruksvärdet av de insamlade föremålen fastställdes på grundval av statistiska riksverkets officiella värderingssiffror.

Insamlingen skedde i form av »bösskramling», teckningslistor, lotterier, försäljning av märken o. s. v. Dessutom har industrin och andra ekonomiska företag såsom banker m. m. skänkt betydande belopp. Även frivilliga avdrag på lön ha i hög grad förekommit. Som ett kuriosum kan nämnas, att den mångomtalade »en-rätts»-insamlingen inbringade den relativt stora summan av c:a 29 milj. Rm.

För de insamlade penningmedlen inköptes olika nödvändighetsvaror, vilka tillsammans med de övriga naturaliebidragen fördelades allt efter behov bland de nödlidande. Det ungefärliga bruksvärdet av de utdelade varorna framgår av följande tabell:

1. Livsmedel	131,870,000 Rm.
2. Bränslematerial	79,550,000 »
3. Beklädnadsartiklar	74,570,000 »
4. Frikort av allehanda slag och naturaprestationer ..	58,470,000 »
5. Husgeråd	6,710,000 »
6. Övrigt	5,890,000 »

Men vinterhjälpen nöjer sig icke blott med att så gott sig göra låter sörja för det tyska folkets materiella behov. Utgående från principen »Kraft durch Freude» har man även sökt bereda den tyske medborgaren andlig förströelse. Så utlämnades bl. a. 1,16 milj. fribiljetter för teatrar, biografier, konserter o. s. v.

Även om vinterhjälpens tyngdpunkt ligger i den rent sociala understödsverksamheten, har den av regimen även prisats med hänsyn till sin stora nationalekonomiska betydelse genom ökning av konsumtionen och omsättningen.

Den nya politiken i Grekland. Det ser ut, som om Grekland av någon vänlig moira letts in på en ur lyckosamhetens synpunkt sedd alldeles ny väg. Och man har all anledning att med glädje konstatera, att dess konung, Georg II, tydligen är en man med tur. Att han därtill är en man att räkna med, är en kanske för många både där nere och på sina håll i Europa tämligen överraskande, men icke desto mindre redan ganska klart manifesterad realitet. Och vad höves så mera en monark i allmänhet och i Hellas i allra största synnerhet? Veckorna och dagarna strax före hans »restauration» hade skrivaren av dessa rader tillfälle till att på mycket nära håll följa utvecklingen och i varje fall de politiska gissningarna så som de, trots munkavlar på pressen och allmänt belägringstillstånd, friskt kläcktes och kungjordes. Jag tror mig våga påstå, att mer än en olycksprofet passade på att göra sig intressant och att det inte heller var svårt att bliva det. Och det är i hög grad sannolikt, att mer än en av dem, som närmast stodo för denna i Greklands moderna och även antika historia icke så helt sällsynta händelse, egentligen hade tänkt sig en annan utgång. Det var en mycket allmän mening, att en monarki aldrig skulle kunna äga bestånd varken månader eller ens veckor, om inte monarken gjorde rent hus i de icke-rojalistiska partierna och till den ändan genast engagerade ett stort antal bödlar. Man var tämligen viss om att den, som ivrigast arbetat på kungens återkallande, själv hade höga planer och väntade sig en helt annan skörd av denna nya sådd än ett visserligen hjärtligt men ändock blott och bart tack! Grekerna voro beredda på både fascism och »hitlerismós» och kanske än värre. Att den nya politiken måste luta åt det hållet, var en solklar sak. Att den motsatta, venizelisk-kommunistiska politiken skulle få något tillfälle alls att göra sig hörd eller ens komma i fråga som parti, det ansåg man vara fullkomligt uteslutet efter den så kapitalt misslyckade marsrevolutionen. Äntligen, jublade Venizelos' belackare, skulle Hellas vara för all framtid förskonat från denne orosmakare.

Kung Georg kom och mottogs med jubel, som varade ungefär en vecka. Hans första svåra avgörande väntade honom omedelbart och förelades honom sannolikt i samma stund, han beträdde grekisk mark: frågan om amnesti eller dödsstraff åt de hundratals politiska fångarna. En vecka ungefär hölls hela Grekland i ovisshet och spänning. Så kom avgörandet. Och jublet tystnade tvärt. Allmän amnesti! Venizelos kommer igen! Grekland hade kommit tillbaka till den gamla utgångspunkten. Hela den dyrbara och mycket omskrivna historien skulle alltså bli ett fiasko. Naturligtvis skulle högerledaren general Kondylis och hela hans anhang sätta revolutionens karusell i gång i samma ögonblick som denne gamle olycksanstiftare kom

tillbaka. Man hörde folk öppet utlova att till varje pris röja Venizelos ur vägen. Ja, man menade, att den, som lyckades, vore värd fredspriset.

Julhelgen lade en smula sordin på den politiska orkestern. Kung Georg II förstod att utnyttja den dyrbara konsten att hålla tyst, att omge sig med den upphöjda outgrundlighet, som passar så bra för en monark och som grekerna alldeles hade vant sig av med under de tolv årens republikanska intervjukrävel. Visste han, att andra faktorer än dekret och domar skulle spela en avgörande roll? I varje fall har han haft en nästan fantastisk tur. När han resolut och opåverkat sköt militärledarna åt sidan, måste han inse, att spelet sattes mycket högt. Det var det tydligaste negligierande av motspelarnas trumfess. Sällan har en politisk händelse fallit så — tragiskt men ofrånkomligt sant! — gynnsamt och precist som Kondylis' död. Det fanns också de, som inte dröjde att konstatera, att det var en händelse, som såg ut som en tanke. I varje fall gav den begärda obduktionen intet resultat. Mannen var död, avpoletterad av Ödet. Militärpartiernas ledare var ur världen. Vad skulle nu ske? Var detta inte en vink åt deras motståndare, att deras tur åter var kommen? Varför dröjde Venizelos att begagna sig av amnestien? Tidningarna spådde, och kaféerna ha med största sannolikhet varit livligare än någonsin. Och då —. Är det den stora Tyche själv, som står bakom kung Georgs stol och dirigerar spelet? Motståndarnas näst högsta kort oskadliggöres. Venizelos försvinner på ett ögonblick ur den värld, där han snart sagt tvenne människooåldrar varit den mest dominerande eller åtminstone den mest uppmärksammade figuren. Vem kan upptaga hans gamla gröna resmantel?

Kung Georg II har fått fältet fritt. Han och ingen annan är i denna stund grekernas givne ledare. Han har av högre makter fått den sanktion, som ingen politisk hövding någonsin skulle mäktat förläna honom. De båda dödsfallen ha ställt honom ensam, och i kraft av hans nyskapade ställning kan man lugnt påstå, att denna ensamhet endast gör honom starkare. Greken är av naturen vidskeplig. Den som tvivlar därpå, behöver blott lyssna på de till sagor och legender vordna berättelserna om kung Konstantin och den olycksalige kung Alexander. Kungen har fått historiens egen gudinna som garant. Varje försök att vidare ingripa kommer att utdömas som ett farligt företag och en hybris mot de makter, som inte påverkas varken av valsedlar eller revolutioner. Ödet har talat.

Grekland av i dag är ett annat land än det, kung Georg II lämnade för tolv år sedan. Det har trots övermänskliga svårigheter lyckats hålla näsan över ytan. Dess framtid är oviss men ingalunda mörk. Dess finanser äro som alltid bekymmersamma, men dess handel och industri, dess samfärdsmedel och dess därmed nödvändigtvis följande möjligheter till export ha förbättrats på ett sätt, som den vid den gamla ordningen vande knappast skall tro, förrän han med egna ögon sett. Den permanenta utställningen i Zappeion talar ett tydligt och ofrånkomligt språk. Och Grekland har kommit i kontakt med

världen på ett helt annat sätt än för tolv år sedan. De flesta ledande industriländer i *hela* världen stå i intim förbindelse med dess producenter och avnämare. Folk reser till Grekland tiofalt, ja kanske hundrafalt mer än förr. Den låga valutan och de blott obetydligt höjda priserna göra Grekland till Europas f. n. billigaste turistland. Mycket fattas ännu i att dess hotell och samfärdsel skall kunna kallas fylla även lågt ställda krav på ett turistland. Men grekerna ha lärt sig inse det, och man arbetar frenetiskt på att hänga med i konkurrensen. Man har t. o. m. lärt sig inse turistreklamens betydelse. Den som på kvällarna i sin radio lyssnar till Bari-stationen, kan, om han eller hon lärt sig nygrekiska, få intressanta upplysningar om vad detta gamla, alltid intressanta land har att bjuda turisterna.

Men Bari-stationen har en konkurrent. Odessa-sändaren låter också nygrekisk ibland. Den är inte så äktagrekisk som den, förmodligen från Grekland transmitterade, italienska stationen. De föredrag, jag haft tillfälle lyssna till, ha varit sorgligt illa komponerade och än sämre framförda. Och många minuter behöver man inte låna sitt öra till dess förkunnelse, innan man fått nog och stänger av. Där läsas mestadels lovsånger över det kommunistiska paradiset eller ges praktiska anvisningar, hur man skall bära sig åt för att även i Grekland få ett likadant paradis. Venizelos är död. Men det venizeliska partiet har sannerligen inte dött. Och hur mycket eller hur litet bevänt det än är med den politiska partibeteckningen »venizelistisk-kommunistisk», ett är visst: att kommunismen har sått en säd där nere, som redan visat groddbladen, och de likna sannerligen varken vete eller ens akantus. Den nygrekiska politiken kommer att få uppleva en eftervenizelism av kanske helt annan och ingalunda blidare art än den, som i dagarna lagts i graven med Greklands intressantaste och — hur man än inställer sig till den politik han fört och enligt hans nutida belackare ämnade föra — mest imponerande politiker.

N. V.

Klasskampens avskrivning. En av den svenska fackföreningsrörelsens största tjänster är att den under sin nu ganska långa historia bidragit till att bland industriarbetarna skapa en förståelse för de ekonomiska och sociala sammanhangen, vilken saknas hos de motsvarande rörelserna i många andra länder. Att dess arbete sedan är ensidigt inriktat på att tjäna en viss samhällsklass, ligger snarast i sakens natur, och att den utgör ett starkt stöd för det socialdemokratiska partiet beror på historiska förhållanden, i viss mån kanske också på den bristande förståelse, som de oorganiserade samhällsgrupperna, då de hade den politiska makten, visade arbetarnas organisationssträvanden.

Det är svårt att gissa hur framtiden skall gestalta sig för denna vår mäktigaste ekonomiska sammanslutning. Skall den kritiklöst anamma det socialistiska evangeliet och steg för steg följa med på vägen till den tvångshushållning och det statsförmynderskap, där

icke minst arbetarnas frihet reduceras till ett minimum? Eller skall den visa sig vara i stånd att hålla de »radikala» strömningarna tillbaka? Icke minst för många fackföreningsledare är den frågan i våra dagar aktuell, och det är påfallande, hur ofta man just inom denna kategori stöter på en moderation och ett dogmfritt verklighetssinne, som stå i den bjärtaste motsättning icke blott till den kommunistiska våldspolitiken på arbetsplatserna, utan även till vår sittande nådiga regerings rosenrött myrdalsfärgade skrivbordskonstruktioner.

Redaktör Stefan Oljelund i *Ny Tid* hör till de fackföreningsmän som kraftigast arbeta för rimlig lönepolitik och facklig ansvars-känsla. Hans varma intresse för arbetarnas materiella och kulturella välfärd omvittnas av hans livsgärning, och trots all återhållsamhet i omdömena förblir han en pålitlig representant för de svenska industriarbetarna. Hans ofta kätterska synpunkter anknyta ständigt till vad han betraktar som arbetarepartens verkliga intresse, och däri ligger icke deras minsta värde. Icke minst ur allmänt samhällelig synpunkt är det utomordentligt lyckligt, att Oljelund inom arbetarrörelsen framför den kritik, utan vilken alla riktningar antaga en pinsamt sekteristisk prägel, och att han trots motstånd och svårigheter icke tröttnar på sitt arbete. Upprensningen inom Göteborgs arbetarekommun — till stor del just hans verk — visade också att det icke hade varit förgäves.

I en liten skrift med titeln »Arbetarna och företaget», utgiven på Kooperativa Förbundets förlag, har han senast framfört några synpunkter på arbetskraftens roll i produktionen. Boken kan rekommenderas som läsning både åt dem, som i socialismen se ett den nya tidens evangelium, och åt dem som betrakta fackföreningarna och snart sagt även industriarbetarna endast som djävulens uppfinning. Det är mycket svårt att där finna några spår av socialism — betecknande är det utförligt motiverade påpekandet av »att motsättningen mellan kapital och arbete i grunden existerar, antingen vi ha en privatekonomisk, statlig, kommunal eller t. ex. kooperativ produktionsform» — och framhållandet av att »höjd köpkraft kan icke trolas fram» bär vissa spår av att vara myntat på hr Wigforss' krispolitik. Men boken står också helt avvisande gentemot det slag av borgerlig åskådning, som åsyftar att vrida klockan tillbaka till åren omkring 1909. Tankegången är klar och logisk. Författaren har en mycket hög tanke om fackföreningsrörelsen som sådan; han tillerkänner dess arbete huvudförtjänsten av att arbetarklassens materiella och kulturella standard under de sista fyrtio åren höjts till en i stort sett tillfredsställande nivå. Fråga är väl rentav, om han icke här i viss mån är böjd att överskatta betydelsen av organisationens insats. I nuvarande läge, menar han däremot, gäller det att i någon mån omorientera hela arbetet. Löneaktioner bli naturligtvis fortfarande i viss utsträckning nödvändiga, bl. a. för att bevara de vunna fördelarna. Men de få icke göras till huvudsak. De stora företagen ha i allmänhet redan förmåtts att lämna så stora förmåner som motsvarar deras

ekonomiska ställning som helhet; dragkampen mellan arbetare och aktieägare, eller mellan arbetare och konsument, hotar i viss mån redan att gå ut över själva företagens arbetsmöjligheter, och kan i sista hand få ytterst farliga verkningar icke minst för arbetarna själva. Undantag finnas, men de böra icke få bli bestämmande över hela fältet. Vad åter beträffar de små företagen, är det ostridigt att särskilt löneförhållandena där äro sämre. Men en alltför hårdhänt politik på detta område är socialt förkastlig. Den kan i stor utsträckning komma att gå ut över »den lille man, som icke lyckats erhålla arbete i mönsterföretagen och för den skull blir sin egen». Ej heller är det rimligt, om en arbetargrupp genom monopolistiska åtgärder skaffar sig förmåner, som andra bli utan. Det är utsugning, lika visst som om den obehöriga vinsten tillfallit en »kapitalist».

Detta betyder emellertid ingalunda, att den fackliga arbetarerörelsen kan gå hem och lägga sig till vila på sina lagrar. Den har endast att söka sig ett nytt verksamhetsfält. Och detta ligger, menar Oljelund, på arbetsförhållandenas område. Den starka »rationaliseringen» har här medfört konsekvenser, som kunna ge anledning till ganska stora bekymmer. Den ökade hetsen i företaget och pressen på arbetarna för att öka deras prestationer har dödat arbetsglädjen och innebär kanske överhuvud taget en fara för arbetarnas psykiska hälsa. Och vidare: till följd av rationaliseringen ha de flesta företag kunnat behålla sina arbetslokaler oförändrade, trots att produktionen ökats. Men de gamla lokalerna motsvara i många fall icke en modern tids anspråk. Vad skall göras för att råda bot för olägenheter av denna art? Oljelund har ingen patentrösning att erbjuda, men han kräver större uppmärksamhet för dessa problem just från arbetareorganisationernas sida. »Fackföreningarna skulle, genom att söka svar på dessa frågor, komma i omedelbar kontakt med varje arbetare på hans arbetsplats och en den fackliga politikens renässans skulle bli följd.» Även fackföreningsdemokratien behöver förresten reformeras: »arbetarnas benägenhet att avslå löneförslag åsamkar fackföreningsledaren ofta lika mycket bekymmer som företagaren och samhället. Den omständigheten, att ett löneförslag är resultatet av ett synnerligen grundligt medlingsarbete, påverkar mycket litet stämningen på ett fackföreningsmöte.»

Att reformer på de här berörda områdena i stor utsträckning kräva frivillig, positiv medverkan också från företagarnas sida, är en sak som författaren ingalunda är blind för; intresse för »arbetarnas trivsel i företaget» överhuvud är också det anspråk som han främst vill ställa på företagsledningen. Kanske finns här också en väg till ökad förståelse och ökad gemenskapskänsla mellan arbetare och arbetsgivare. Om man läser Oljelunds framställning tillsammans med K. F. Göransson's artikel i andra häftet av denna tidskrift — »Företagare och andra arbetare» — finner man att det grundläggande betraktelsesättet är så gott som fullständigt identiskt hos båda. Företagsledare och arbetare stå i lika hög grad i tjänst hos samhället och företaget. Deras uppgift är att tillsammans prestera ett gott arbete;

deras rätt är att få den lön deras arbete är värt och enligt prisbildningens vanliga lagar betingar. (Huruvida denna senare regel i praktiken alltid tillämpas även i fråga om företagens mera till namnet arbetande styrelseledamöter, är en annan fråga.) De ha i lika hög grad intresse av att *företaget* vinner framgång. Är det under sådana omständigheter rimligt att de betrakta varandra som naturliga fiender?

I många fall göra de det icke heller. Det har utbildat sig en ny företagaretyp, för vilken fackföreningarna och överhuvud taget arbetarnas anspråk på självständig medverkan vid lönesättningen te sig som en helt naturlig sak. Det har också utbildats en ny typ av fackföreningsledare, som vant sig att under saklig diskussion sätta sig in i företagets svårigheter. Industriell demokrati var på sin tid ett populärt slagord. I den utformning tanken då fick var den ogenomförbar för att icke säga barnslig. Men i en annan form har den måhända redan nu i all tysthet börjat slå igenom.

Det är en lång väg som återstår att gå. Stefan Oljelund är icke ensam i sitt slag; men man har nog anledning att med en viss tvekan betrakta hans påstående att den syn han företräder »alltmera bemäktigar sig arbetarungdomen i nutidens Sverige». Det finns, ej minst inom huvudstadens arbetarekommun, andra krafter som driva sitt spel, och ännu så länge är det ytterst ovisst vem som skall avgå med segern: förnuftet eller Fredrik Ström. Å andra sidan är ej heller den gamla, omedgörliga arbetsgivaretypen helt utdöd. Samarbetviljan är säkert i gemen betydligt större nu än den var för några år sedan, men ännu finns det på ömse sidor mycket att göra.

Men det måste göras. Rent socialt påminner industribefolkningens läge i våra dagar ganska mycket om det, i vilket landsbygdens folk för 100 år sedan befann sig. Under de fackligt organiserade arbetarnas, det s. k. proletariatets, nivå håller det på att växa fram ett verkligt proletariat: den sekunda arbetskraften. Gruppen är ännu liten, men den växer snabbt nog. Dit höra de ständigt arbetslösa; dit höra strejkbrytare; dit höra också exempelvis många av de fria lastbilschaufförerna, som köpt en gammal bil på avbetalning och nu skaffa sig ett nödtorftigt uppehälle genom att utbjuda sina tjänster till underpris, till föga båtnad förresten för säkerheten på landsvägarna. Vidare kan den komma att rekryteras i hög grad ur de s. k. manschetttyrkenas led. Särskilt inom handeln har proletariseringen därvidlag fortgått påfallande långt. Här föreligga problem, som kräva sin lösning, och som ej kunna lösas av stat och kommun ensamma. Och får utvecklingen fortgå som hittills, lära väl också exportindustriens arbetare en vacker dag börja betrakta de större städernas murare och kommunalarbetare som »överklassare». Såväl fackföreningsmedlemmar som disponenter ha skäl att i tid vidga synfältet till att omfatta även dessa frågor. I längden äro de kanske viktigare än de gamla fördomar, som stå i vägen för ett fruktbarande samarbete mellan de olika krafterna inom produktionen. G. H.